

Tereza Vacínová

Univerzita Jana Amose Komenského Praha

ORCID: 0000-0003-4739-7212

vacinova.terez@gmail.com

Marie Vacínová

Univerzita Jana Amose Komenského Praha

ORCID: 0000-0002-3892-5979

vacinova.marie@ujak.cz

**DZIEDZICTWO DYDAKTYCZNE
JANA AMOSA KOMENSKIEGO**

**DIDAKTICKÉ DĚDICTVÍ
JANA AMOSE KOMENSKÉHO**

**THE DIDACTIC HERITAGE OF
JOHN AMOS COMENIUS**

ABSTRAKT

Prezentowany artykuł analizuje etapy życia Komeńskiego, a następnie śledzi rozwój jego pracy dydaktycznej. Komeński żył w czasach, gdy było wiele zmian historycznych. Tekst pokazuje, jak wydarzenia te ukształtowały osobowość Komeńskiego, zmusiły go do reagowania na czas, rozwijania pomysłów dydaktycznych i myślenia o lepszej przyszłości człowieka, którą widział w edukacji. Opisuje ponadczasowość

konceptji Komeňského łączenia celu, treści, metod, warunków i środków edukacji. Odnosi się również do rozwoju pomysłów związanych z uczeniem się dorosłych.

Słowa kluczowe: Dydaktyka Komeňského. Cele, treści, metody i środki kształcenia.

ABSTRAKT

Předložený článek analyzuje životní etapy Komenského a v návaznosti sleduje vývoj jeho didaktického díla. Komenský žil v době kdy docházelo k mnoha dějinným změnám. Text ukazuje, jak tyto události utvářely Komenského osobnost, nutily ho reagovat na dobu, rozvíjet své didaktické myšlenky a uvažovat o lepší budoucnosti člověka, kterou viděl ve vzdělávání a výchově. Přibližuje nadčasovost Komenského myšlenek spočívajících v propojení cíle, obsahu, metod, podmínek a prostředků výchovy a vzdělávání. Odkazuje také na pokrokovost myšlenek spojených se vzděláváním dospělých.

Klíčová slova: Komenského didaktika. Cíle, obsah, metody a prostředky výchovy a vzdělávání.

ABSTRACT

Comenius lived at the time when many historical changes took place. He was born during the reign of Rudolf II, he studied under Matthias, operated in Fulnek under Frederick of the Palatinate, he had to go to exile under Ferdinand II., fled from the burn-out Lešno under Ferdinand III., died during the reign of Leopold I. He was hit by an uprising against Ferdinand II. (1618–1620), the Thirty Years' War (1618–1648), the election of Frederick of the Palatinate as the Czech king (1619), the White Mountain Battler (1620), systematic recatholization (1624), the English revolution (1640–1660) etc. The presented article shows how these events formed the Comenius's personality, forcing him to respond to the time period, to develop his thoughts and to think of a better future of man which he saw in education and upbringing. The presented article deals with the analysis and legacy of the Comenius's didactic work. It brings near the timelessness of the Comenius's thoughts consisting of connecting the target, content, conditions and means of education and upbringing. It refers also to the progressiveness of thoughts connected to the adult education.

Key words: Comenius's didactics, the goals, content, methods and means of upbringing and education.

Předložený článek se zabývá rozbořem a odkazem Komenského didaktického díla. Přibližuje nadčasovost Komenského myšlenek spočívajících v propojení cíle, obsahu, metod, podmínek a prostředků výchovy a vzdělávání. Odkazuje také na pokrokovost myšlenek spojených se vzděláváním dospělých.

Komenského život stejně jako osudy mnoha jeho krajanů změnila válka. České stavovské povstání (23. května 1618) otevřelo cestu k dosud největší evropské válce, jež trvala 30 let a pro český národ měla tragické důsledky. Politický vývoj vyvrcholil v roce 1620 porážkou českých stavů na Bílé hoře.

Brzy po bělohorské bitvě vtrhli do Fulneku císařští Španělé. Zpustošili město a s ním i budovu bratrského sboru a školy. Sám Komenský se ve svých pracích nezmiňuje o tom, kam se uchýlil, když opustil Fulnek.

Počátkem roku 1622 jej postihla osobní tragédie. Na mor zemřela manželka Magdalena i se dvěma syny (jejich jména jsou neznámá). Ztráta rodiny a pustošení země vyvolávaly u Komenského otázky, proč tolik zla a utrpení. Do tohoto nešťastného roku spadají jeho první tzv. *Útěšné spisy*. Jsou to spisky, které kritizují soudobý stav společnosti. Znovu hledá životní jistoty, které mu pomáhala nacházet pevná víra. Obraz vnějšího světa vyvažoval pohledem do nitra člověka, což se odrazilo především v dílech *Labyrint světa a ráj srdce*, *Truchlivý*, *O sirobě* aj.

Komenský, skrývající se na různých místech severní Moravy a neustále vystavený jako bratrský duchovní riziku prozrazení a vydání do rukou císařským vojákům, našel konečné útočiště na panství **Karla staršího ze Žerotína v Brandýse nad Orlicí**. Zde vzniklo několik významných děl: *Manuálník*, *Labynt světa a lusthaus (ráj) srdce*, *Hlubina bezpečnosti* a kartografická *mapa Moravy*. Mezi tím byla ve Fulneku, v bývalém působišti, veřejně spálena jeho knihovna s některými rukopisnými náčrty.

V Brandýse se Jan Amos přestal cítit osamělý. Kolem Žerotína se shlukla celá komunita bratrských běženců. Brzy přišla další rána. Cí-

sařský patent z května 1624 striktně vypovídal všechny nekatolické duchovní z Čech. Buď, anebo. Návrat ke katolictví nebo odchod do exilu. Jednota reagovala na situaci přípravou podmínek k odchodu z Čech. Bylo rozhodnuto, že moravská větev bude hledat azyl v Uhrách, česká větev v Polsku. Komenský byl pověřen zajištěním záchytného bodu v **Lešně**, kde byla početná česká komunita už z prvního pronásledování jednoty v době nástupu Habsburků na český trůn.

Mimo to vykonal cesty po západní Evropě. V **Berlíně** jednal s vůdcem moravské protestantské šlechty *Ladislavem Velenem ze Žerotína* a v **Haagu** dokonce se samotným českým exkrálem *Fridrichem V. Falckým*, kterému předal optimistická proroctví (relevace čili zjevení) *Kryštofa Kottera*, hlásající brzkou porážku Habsburků. Podílel se i na záchraně žerotínské knihovny v Náměšti nad Oslavou a kralické tiskárny, která byla úspěšně převezena do slezské Vratislavi.

Oslnivé triumfy habsburského vojevůdce Albrechta z Valdštejna postavily Žerotína do bezvýchodné situace. Již nebylo možné na brandýském panství chránit Komenského a jeho druhy.

Poslední období svého pobytu ve východních Čechách (1626–1628) strávil Komenský v **Bílé Třemešné** u Dvora Králové na tvrzi bratrského rytíře *Jiřího Sadovského ze Sloupna*. Ani zde neustal v aktivitě. Zapůsobila na něj návštěva zámecké knihovny ve **Vlčicích**, kde našel knihu saského gramatika *Eliáše Bodina* *Didaktik oder Lehrkunst* z roku 1621, která ovlivnila jeho další tvorbu.

V Horní Branné, kam odjížděl z Bílé Třemešné na návštěvy na zámek Václava Záruby z Hustířan, se setkával s prorokyní *Kristinou Poniatowskou*. Osudy Poniatowské, kterou vzal do Lešna a přijal ji dokonce za schovanku do rodiny, vydal Komenský později v knize *Historia revelationum*.

V té době byl již podruhé ženat s *Marií Dorotou Cyrillovou*. Byla mu oddanou manželkou po 24 let. Měli čtyři děti: Dorotu Kristinu, Alžbětu, Zuzanu a Daniela. Valdštejnova vítězství upevnila postavení

císaře **Ferdinanda II. Habsburského** natolik, že se rozhodl definitivně vyřešit českou otázku v habsburský prospěch, a to vydáním nové ústavy Obnoveného zřízení zemského. Zvláštním patentem z roku 1627 nařídil nekatolickým stavům se buď vyprodat a vystěhovat do šesti měsíců ze země, nebo přestoupit ke katolictví. Proto se Komenský rozhodl i se svou rodinou opustit vlast a společně s dalšími odchází do **Lešna**, kam dorazili v únoru roku 1628. Odchodem Komenského do vyhnanství se uzavřelo jedno významné období v jeho životě a díle.

Komenského životní osudy jsou velmi dramatické. V cizině strávil většinu života, pobýval v polské Lešně (1628 – 1641), dále v Londýně (1640 – 1642), ve Švédsku (1642 – 1648), znovu v Lešně (1648 – 1650), v Blatném Potoku v Maďarsku (1650 – 1654), znovu v Lešně (1654 – 1656) a zbytek života v Nizozemí.

Musel hledat nové útočiště. Přijal pozvání **Vavřince de Geera**, syna obchodníka a mecenáše Ludvíka de Geera, do **Amsterdamu**, kde strávil i s rodinou posledních čtrnáct let svého života. Amsterdam byl tehdy středem dění mezinárodního významu. Městská rada mu dala pravidelnou apanáž a finanční podporu na dokončení didaktických a pansofických děl. Z vděku zdejším konšelům věnuje nové vydání *Schola ludus*. Psal, učil syny místních radních, našel si nové přátele (mezi nimi např. **Rembrandta**).

Ze 135 svazků jeho díla vyšlo během amsterodamského pobytu 62 spisů. Mezi nimi vynikají dva velké projekty – veškeré didaktické spisy *Opera didactica omnia* a *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Komenský v nich vyjádřil ideál dílny lidskosti v nápravě školy i ve všennápravě společenské. *Opera didactica omnia* zahrnuje ve čtyřech dílech pansoficko-vychovatelské práce z doby prvního pobytu v Lešně, z Elbingu a Blatného Potoka.

Obecná porada o nápravě věcí lidských obsahuje nejširší a nejhlubší uplatňování pansofie na otázky vztahu člověka a světa, lidského života a života celé společnosti. Jak důležité chápal Komenský toto dílo vyjadru-

je fakt, že krátce před svou smrtí zapřísahal svého syna **Daniela** a přítele **Kristiana Vladislava Nigrina**, aby dílo dokončili a vydali. Vychovatelským úsilím o nápravu celku společnosti a světa jsou jednotlivé aspekty sjednoceny v komplexní celek.

Tiskem zde vydal *Orbis pictus* (1658). Českým textem byla učebnice opatřena až v roce 1685. Komenského vševědné a všenápravné koncepce, které uplatňoval ve svém díle, však začaly svým způsobem přerůstat rámec možností, jež mu dali nizozemští měšťané. Dostal se do konfliktů a polemik s některými současníky, kteří nechápali pokrokovost jeho výchovných myšlenek. Po zhroucení všech nadějí na změnu politické situace ve střední Evropě začal Komenský stále více věřit *revelacím*, především svého bývalého spolužáka **Mikuláše Drabíka**, ale také proroctvím **Kryštofa Kottera** a **Kristiny Poniatowské**, které postupně vydával tiskem. Revelacemi, které byly v dobové evropské publicistice velmi oblíbeným žánrem, sledoval Komenský politické cíle. Chtěl burcovat evropské svědomí proti útlaku náboženské a národní svobody.

Sledování politického a duchovního vývoje Evropy a tvůrčí úsilí Jana Amose Komenského ho neopustilo do posledních chvil jeho života. Zemřel uprostřed práce na nedokončeném díle ve věku 78 let dne 15. listopadu 1670. Pohřben byl 22. listopadu v Naardenu v kostelíku náležejícím valonské církevní obci. Holandská vláda darovala území kostelíka Československé vládě (1933) za symbolický poplatek jednoho guldenů ročně. V souvislosti se 400. výročím Komenského (1992 sem bylo přeneseno Komenského muzeum).

Komenského celoživotní dílo je snahou o nápravu společnosti. Při **nápravě společnosti mělo hlavní úlohu hrát vzdělání**. Vzdělání je nutné ke správnému jednání. Komplexně je náprava společnosti výchovou rozebrána v *Obecné poradě o nápravě věcí lidských*.

Ve vyučování vědám Komenský zdůrazňoval, že pravda a jistota vědění závisí pouze a jedině na svědectví **smyslů**. Počátek vyučování se má dít věcným **názorem** a nikoli slovním podáním věcí. K poznání je

potřeba i **pozornost a otevřená mysl**, která na základě vlastního názoru poté pozná příčiny věcí. Tímto názorem Komenský vystoupil proti středověké autoritativní výchově. Komenského zásada názornosti nebyla míněna jako didaktický prostředek, ale jako **princip poznávání**, který znamená styk žáka s věcmi, a tím jeho pravdivé poznání, žák poznával pořádek věcí, jak jedna věc vyplývá z druhé.

Vyučování má tedy probíhat **všestrannou důkladnou metodou**, která znamená:

1. paralelní vzdělání myšlení (*Sapere*), jednání (*Agere*) a mluvení (*Loqui*)
2. vše skrze příklady, pravidla a cvičení (praxí)
3. analýza, syntéza a synkrize má vést k prohloubenému poznání

Poprvé uvažuje o výchově **systematicky**, vše má své **příčiny** a **souvislosti**, oceňuje **osobnost dítěte**. **Poznání propojuje s praxí**. Jako jeden z prvních vytvořil pedagogiku **srozumitelnou učitelům, rodičům a všem ostatním, kteří se na nápravě společnosti chtěli podílet výchovou**. **Na rozdíl od svých předchůdců nepromýšlel jen část vzdělávací soustavy**, ale zabýval se **celou soustavou vzdělání** a jeho úlohou v životě člověka a lidstva. Výchova má podle něj **cíl, obsah, prostředky a podmínky**.

CÍL VÝCHOVY

Komenský využil myšlenky renesančního myslitele Erasma Rotterdamského, že „**člověk se člověkem nerodí, ale stává**“ a přichází s pojetím **školy jako dílny lidskosti**. Cílem výchovy je **pravý člověk**:

- **moudrý** (poznal sebe a svět)
- **mravný** (dokáže se ovládnout)
- **zbožný** (povznáší se k Bohu)

OBSAH VÝCHOVY

Odpověď na otázku, co má být obsahem vzdělání a jak dosáhnout toho, aby si ho osvojili **všichni** podal v **České didaktice** (s konkrétními předměty) a **Velké didaktice** (konkrétní obsah nerozebírá). Nežádal, aby žáci byli vyučováni všem uměním a vědám, nepovažoval to za možné pro krátkost života, ani za užitečné. Proto je nutný výběr a stavba vzdělání. Celek i harmonii světa měla obsáhnout **pansofie**. Měla sloužit jako nástroj k jeho lepšímu uspořádání.

Komenskému jde o poznání **všeho**, pro **všechny** a **všude**. K tomu mají být univerzální:

- knihy
- **školy**
- sbor vědců z celého světa
- umělý jazyk

Ve *Vševýchově* zdůraznil, aby se každému dostalo takového uceleného vzdělání, aby byl člověk vycvičen nikoli jen v jedné věci, ale ve všech, které dovršují podstatu **lidskosti**, aby člověk dovedl vidět pravdu a nepodléhal klamu. Vyslovil program, který měl dvě navzájem propojené stránky, a to vytvořit **harmonickou soustavu vědění** a **správně ji užívat k prospěchu, štěstí, míru a harmonii každého člověka, celého lidstva**.

Lidství znamená:

1. vládnout **myšlením** a **moudrostí**
2. vládnout **jazykem** a **výmluvností**
3. být schopen **konat díla**
4. mít dobré **mravy** a **způsoby**
5. být **zbožný**

METODY VÝCHOVY

Sebekrásnější obsah uniká pokud není podáván metodou žákům vyhovující. Proto klade požadavky také na učitele. **Učitel má být:**

- takový, jakými má učinit jiné
- **být horlivý ve svém díle**
- **má znát způsoby, jak jiné takovými učinit**

K nejdůležitějším způsobům (metodám) výchovy podle Komenského patří:

1. **zájem** (motivace jako předpoklad všeho následujícího)
2. **postupnost** (od známého k neznámému, od snadnějšího k ne-snadnějšímu, od obecného obrysu k jednotlivosti)
3. **názornost** (poznávání pomocí všech smyslů a příkladu vychází ze znalosti napodobovacího pudu „děti jsou opičátka“)
4. **slovo** (vyučování jazykem jasným a srozumitelným)
5. **vyučovací metody:** analýza, syntéza, synkrize
6. **kontrola** (opakování, zkoušení, provádění pokusů a procvičování)
7. **aplikace** (vše, čemu se žáci naučí, mají umět zužitkovat)

PODMÍNKY VÝCHOVY

VNĚJŠÍ

Komenský odmítal povrchnost vzdělání v tehdejších školách, byl zastáncem **důkladnosti vzdělávání**. Kdy postupem vyučování měly být ukázány **souvislosti věcí, jejich pořádek, a poté jednotlivé poznatky měly být spojeny poznáním příčin**. Za tímto účelem detailně rozpracoval **systém vyučovacích hodin ve třídách**, v něm měl být čas rozdělen tak, aby každému dni v roce připadl zvláštní úkol. Vnitřní řád školy měl být stejný jako v **přírodě**. Udává tyto požadavky na vyučování:

1. vzdělání **společné a všeobecné**
2. používání **učebnic**
3. začínat **v dětství**
4. výuka v ranních 4 hodinách (nepřetěžovat děti)
5. **rozdělení učiva dle věku**
6. jazyk ne dle mluvnice, ale z autorů
7. **názorné pomůcky**
8. **příklady** mají předcházet pravidlům
9. pro jeden předmět jednu **vyučovací hodinu**
10. učení má být **rozděleno** na rok, měsíc, den, hodinu, aby se na nic nezapomnělo
11. nepovolit potulování žáků
12. **škola má být na klidném místě** obklopena zahradou
13. vychovávat a vzdělávat se má dokud není člověk náležitě vzdělaný
14. postupovat **od jednoduššího ke složitějšímu**, od nejbližšího ke vzdálenějšímu
15. prohlubovat vzdělání **opakováním a zkoušením**
16. neopomínat **kázeň**, neboť škola bez kázně je jako mlýn bez vody

Komenského vidění kázně se ale výrazně odlišovala od dosavadního pojetí, kdy se kázeň, obzvláště tvrdé vedení a tresty, používala jako jeden z hlavních prostředků vzdělávání. Kázeň neměla zastrašit a potlačit iniciativu, vlastní myšlení dětí, naopak pomocí ní by měli být získáváni žáci pro vzdělávání i pro správné jednání tak, aby nečinili nic proti své vůli a z donucení. Chápal meze vnějšího přinucení a proto rozvíjel **vnitřní motivaci žáků k učení.**

VNITŘNÍ

Protože svou pansofií chtěl obrátit všechny lidi k lepšímu, měli být vzdělávání **všichni bez rozdílu.** Vzdělávání měli být i ti, co se zdáli být

hloupí a tupí, slepí i hluší. Sestavil také pedagogickou charakteristiku žáků, klasifikaci duševních schopností žáků. Tato klasifikace je vedena myšlenkou, že je potřeba vzdělávat všechny děti a je potřeba pro ně hledat **nejvhodnější cesty**, jak je vzdělávat.

Rozlišoval žáky:

- bystré, chtivé a povolné, nade všechny vůbec nejschopnější ke studiím
- vtipné, avšak váhavé, ale přeci poslušné, kterým je třeba pouze ostruh
- vtipné a učenlivé, avšak vzpurné a zatvrzelé
- povolné a zároveň chtivé učení, avšak zdlouhavé a těžkopádné
- tupé a ještě k tomu vlažné a liknavé, u nichž je třeba velké trpělivosti
- tupé a zároveň povahy pokroucené a vzpurné

PROSTŘEDKY VÝCHOVY

Proto, aby mohli být vzdělávání **všichni**, promýšlel Komenský takovou organizaci vyučování, aby mohl učitel zvládnout co nejvíce žáků najednou a dovést je tak ke správnému vzdělání. K tomuto účelu vypracoval ve *Velké Didaktice* rozvrh školské soustavy. Tato soustava se skládala ze čtyř stupňů po šesti letech. Ve *Vševýchově* poté rozšířil stupně škol tak, že školy měly provázet člověka **celým jeho životem**. V této soustavě přibýly oproti dřívějšímu návrhu školy mužnosti, stáří a smrti.

VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH DLE KOMENSKÉHO

Komenský jako první formuloval myšlenku školy dospělosti a stáří, která byla od počátku součástí jeho celoživotního pojetí výchovy a vzdělávání člověka. Základní myšlenkou bylo vést ke vzdělání nejen dítě a mládež, ale člověka bez ohledu na jeho věk, pohlaví a sociální postavení.

„(...) První, co si přejeme, je aby tak pilně k plnému lidství mohl být vzdělán ne jeden člověk nebo několik nebo mnoho, nýbrž všichni lidé ve spolek i každý zvlášť, mladí i staří, bohatí i chudí, urození i neurození, muži i ženy, zkrátka každý, komu se stalo údělem narodit se člověkem: aby konečně jednou bylo celé lidské pokolení vzděláno po všech věkových skupinách, stavech, pohlaví i národech (Vševýchova) (...)“

Zatímco Komenského škola dětství a mládí se stala základem světového školství již za jeho života, škola mužného věku a stáří zůstaly téměř tři staletí málo známou moudrostí tohoto pedagoga. S Komenského programem celoživotní výchovy a vzdělávání se veřejnost seznámila teprve až v polovině dvacátého století, a to tehdy, když bylo jeho stěžejní dílo Vševýchova poprvé uceleně vydáno. V rámci celoživotního vzdělávání klade také důraz na zdraví člověka. Tvrdí, že zdraví si člověk uchová, jen pokud se vyhne tomu, co zdraví poškozuje, a užije-li toho, co zdraví posiluje, nebude-li změkčilý, ale pracovitý, zbožný.

Základy moudrosti mužného věku Komenský spatřoval v šesti pravidlech, které shrnul ve Vševýchově:

1. věci nepoznané nesmíme nic ustanovovat, prohlašovat a konat
2. věci neúplně poznané nesmíme nic plně ustanovovat, prohlašovat, konat
3. v každé věci se musíme dříve rozhodnout v mysli než prohlašovat řeči nebo zkoušet provádění
4. k moudrosti patří umět o věcech přemýšlet, mluvit a jednat
5. k plné a bezpečné moudrosti patří věci plně a bezpečně vymýšlet, vyjadřovat a vykonávat
6. dokonalost myšlení pak záleží v tom, chápat každou věc tak, jak je, dobrá nebo zlá, volit dobré a zamítat zlé, za dobrem jít, tak abys ho došel, zlému unikat, abys mu unikl. Tedy dokonalá mysl záleží v jasném chápání věcí, v dobré vůli a v horlivé pracovitosti.

Školu dospělosti chápe jako střed v lidském životě, kdy se člověk musí ještě mnohému naučit. V této škole již nejsme pouhými žáky nebo spolužáky, ale máme také vlastní žáky, které učíme a zároveň se učíme i od nich. Cílem je, aby nám nepřišlo nazmar nic ze vzdělání, mravů a zbožnosti, co jsme doposud v životě nahromadili a abychom toto vše správně využili.

Školu rozděluje na významné časové úseky i stupně. V první části je na počátku nejvýznamnější volba **povolání**, jež má být zaměřena k celku života i jeho smyslu. Znamená to, že volba povolání dále vede k tomu, aby si člověk vybral prostředky a způsoby, které bude při práci užívat a které nemohou být v rozporu se smyslem práce, s mravní i sociální odpovědností. Své povolání pak vykonává s láskou, vytrvale a opravdově. Ve druhé části má být pozornost zaměřena na **kvalitu práce a mravní růst**, na péči o druhé lidi. Obsahem třetí třídy je pak příjemné **využívání výsledků práce**, člověk se soustřeďuje k dokončování svých děl a k tomu, aby jeho rozumnost, dobrá vůle a stálá pracovitost připravoval pro klidné stáří. Jako metodu vzdělávání doporučuje meditace, samomluvy, rozmlouvání, hledání řešení v osamělosti svého já.

ZÁVĚR

Žádná postava naší národní minulosti není ve světě tak známa a proslavená jako Jan Amos Komenský. Tento český učenec byl významným teologem, filozofem a především pedagogem. Byl posledním biskupem jednoty bratrské, mluvčím českého exilu a věhlasným myslitelem 17. století.

Jeho spisy nepřestávají vycházet tiskem v rozličných jazycích, knihy a pojednání o něm neberou konce a jeho myšlenkovému dědictví je věnována pozornost mnoha našich i zahraničních badatelů. Za svůj život napsal více než 250 spisů a jeho rozsáhlé dílo je předmětem výzkumu samostatného vědního oboru komeniologie.

Komenského pedagogické zásady se staly základem moderní pedagogiky. Říkal, že dlouhá je cesta poučováním, krátká a účinná na příkladech. Požadoval vzdělání pro všechny a povinnou školní docházku. Prosazoval hromadné vyučování ve třídách, zavedl pojem školní rok a školní prázdniny, navrhl organizaci výuky, čtyřstupňovou strukturu školství a byl autorem mnoha učebnic. Nejslavnější Orbis Pictus vyšla v jedenácti jazycích a dočkala se úctyhodných 103 vydání.

LITERATURA

- Komenský, Jan Amos (1953), *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Knihovna pedagogických klasiků.
- Komenský, Jan Amos (1905) *Didaktika veliká*. Praha: Knihovna pedagogických klasiků.
- Kopecký, Jaromír (1960), *Vybrané spisy Jana Amose Komenského: Výbor z pedagogických prací potockých a amsterodamských*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kratochvíl, Miloš Václav (1979), *Život Jana Amose*. Praha: Československý spisovatel.
- Polišenský, Josef (1963), *Jan Amos Komenský*. Praha: Svobodné slovo.
- Polišenský, Josef, Pařízek Vlastimil (1987), *Jan Amos Komenský a jeho odkaz dnešku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Štverák, Vladimír (1983) *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.